

Karel Čapek
OM POLITIK

Om vi ska tro på vad som sägs och skrivs om politiken, vore det nog möjligt att definiera den så här: Politik är det som politikerna, eller de som vill bli politiker, sysslar med. Politikerna i sin tur är personer som har anmält sig just för detta ändamål och som får betalt för att syssla med politik. Det egentliga ändamålet med politiken är att förse dessa personer med en fast anställning eller att tillfredsställa deras äregirighet. Vi andra får sedan betala för det. Den politiska verksamheten bedrivs till lika delar i parlamentet, i klubbrummen, vid offentliga och slutna möten. Att bedriva politik kräver ett tillstånd, vilket utfärdas av sammanslutningar kallade Partier. Utanför Partierna finns ingen politik.

Detta är förmodligen den föreställning om politik som vår republiks genomsnittlige, missnöjde medborgare har; jag vill inte säga att det är en ogrundad föreställning, men den är lite ofullständig. Ingen av oss ställer sig frågan om det vid sidan av detta kan finnas någon annan politik, i en långt bredare och allmännare betydelse, en politik som vi alla bör eller kan ta del i. Finns det till exempel något jag skulle kalla ett privat, personligt politiskt liv eller ett personligt politiskt initiativ? Vi är övermåttan missnöjda med politikernas politik; vi klagat bittert, men det säger sig självt, vi kan påverka politiken ungefär lika mycket som vi kan påverka vindriktningen. Det kanske är i sin ordning, men det räcker inte. För egen del har jag ingen lust att syssla med politik, men jag skulle mycket gärna vilja leva ett politiskt liv. Då räcker det inte med ett politiskt credo, hur änglalikt det än må vara; även om jag vore entusiastisk anhängare av Kerubpartiet, skulle denna entusiasm ingalunda vara ett politiskt liv. Man säger att vårt offentliga liv är överpolitiserat. Det kan tyckas så, men vårt privatliv är ännu inte alls politiserat; vi har ännu inte upptäckt att vår egen obetalda verksamhet är eller kan vara ett sätt att förverkliga vissa politiska målsättningar. Att vara medborgare, redan det är eller kan vara en form av politisk aktivitet; det beror bara på hurdana medborgare vi är. När vi pratar om politik, tänker vi alltid bara på parlamentsledamöter och professionella politiker; vi låter aldrig det ordet gälla oss själva. I all denna kritik skulle jag säga att vi kraftigt överskattar politikerna och samtidigt underskattar vår egen politiska funktion.

Allt nyttigt arbete är politiskt. Om skomakaren syr skor som sitter illa, så försämrar han påtagligt de redan ganska bedrövliga förhållandena; och om han dessutom säljer skorna för dyrt försämrar han dem dubbelt. Den politiska meningen med allt arbete är att utföra det så att det om möjligt gynnar andra människor. Om vi säger att politik är att sörja för det allmänna bästa, så sörjer skomakaren främst för det allmänna bästa genom bra skor och slaktaren

genom bra kött; deras politiska ideal är på sätt och vis mindre viktiga för det allmänna bästa. Jag vet inte vad ni arbetar med; men om ni är dömd att utföra ett arbete där det är helt likgiltigt för det allmänna bästa om det utförs väl eller illa, villigt eller ovilligt eller inte alls, då tycker jag synd om er, min herre; det måste vara en plåga. Men om ert arbete är sådant att ni kan öka summan av tillgångarna eller höja levnadsstandarden för väldigt många människor, då, min herre, är ni väldigt politiskt aktiv. Jag skulle säga att demokratins ideal är samarbete specialister emellan. Idag gäller visserligen fortfarande visdomsordet att demokrati, det är diskussion; men diskuterar gör vi vanligen bara då vi inte riktigt vet vad som bör göras. Om doktorerna diskuterar om man bör operera eller inte vid ett visst fall av appendicit, vittnar det om att de som läkare ännu inte är fullständigt säkra. Vi skulle inte vilja att murarna diskuterade om vårt hus kommer att ramla ihop eller inte; när det gäller livet tycker vi bäst om absolut säkerhet. Samtidigt förstår vi ändå demokratin som att murarna diskuterar om blindtarmen ska opereras, om jag så får säga. När vi skaffat oss mer omfattande erfarenheter och absolut säkerhet inom väldigt många områden i livet så krymper utrymmet för möjliga diskussioner väsentligt och därmed också utrymmet för Melhubas politik¹; men den enda vägen dit är just att skaffa sig erfarenheter och sträva efter den nödvändiga säkerheten. Detta är dock något som präglar allt nyttigt arbete och som man inte kan komma fram till genom diskussioner eller omröstningar.

Lojalitet, det är en annan politisk uppgift som ännu inte är tillräckligt uppmärksammas. Hur ska jag förklara det för er? Till exempel i England (nu säger ni att jag är anglofil, men det gör inget) var det som förvånade det mig mest av allt att det inte fanns vaktkurer vid järnvägarna; tydligen förutsätter man att ingen ska få för sig att lägga en dynamitpatron på spåret eller skruva loss rälsen. I alla våra institutioner och i alla föreskrifter förutsätter vi snarare att en böjelse för att skruva loss räls eller lägga dynamitpatroner där de inte hör hemma är mer eller mindre utvecklad hos alla människor. Vi går beväpnade till tänderna med någon sorts misstro och fiendskap mot allt som har två ben, och vi betar oss därefter. Lojalitet börjar inte med förhållandet till staten, utan med förhållandet till människan; det är själva grunden för all politik och ett viktigare uttryck för mänskliga rättigheter än den bästa konstitution. Samtidigt har det blivit något av en vana att skjuta upp alla krävande förändringar av moralen till kommande generationer. Självklart kan ingen av oss förändra världen, men vi kan åtminstone förändra oss själva lite. Alla stora politiska ideal, om det så är demokrati eller socialism eller något annat, handlar inte bara om övertygelse utan också (och huvudsakligen) om moral. Demokratin står upp i halsen på nästan alla av oss, men jag tror att vi skulle hamna i verkligt bryderi om vi plötsligt en kväll måste säga om vi gjort något

uppenbart demokratiskt den dagen. De flesta politiska ideal uttrycker våra förväntningar på vad regeringen eller parlamentet någonstans där uppe borde göra, men ger väldigt vaga besked om vad vi här nere borde göra. Vi talar om samhällsintressen, om samhällsordning, om offentlighet och andra liknande saker; men samhället är inte något utanför oss, samhället är framför allt kontakter mellan människor; samhället är ett namn för alla de värden vi delar med andra människor. All politik, vilket namn den än må bära, bör framför allt försäkra sig om att stärka och sprida de samhälleliga värdena. Vi kanske inte är överens om vad samhället bör vara; men vi kommer ganska lätt överens om vad som inte hör hemma i ett samhälle – till exempel att förgifta brunnar eller trampa ner grannens kål. Men hur vi än föreställer oss ett samhälle så förutsätter vi ett slags allmän ordning människor emellan; alltså, att sträva efter personlig ordning i kontakten människor emellan, det är lojalitet. Lojalitet är helt enkelt politisk kontakt mellan människor; och jag ska inte säga mer om det.

Socialismen är också en politik som inte bara bedrivs i parlamentet eller i organisationer. Jag kan inte begripa hur man kan predika om socialism och kampen mot kapitalet utan att samtidigt ålägga sig en viss frivillig, jag ska inte säga fattigdom, men i alla fall konsumtionsdisciplin. På samma sätt rimmar den envist kvardröjande pauperismen illa med ett så starkt accentuerat socialt samvete. Om vi menar allvar med våra sociala teorier, måste eller borde vi förverkliga mer av dem i vår privatekonomi – om vi inte hör till dem som faktiskt inte kan ge eller avstå från något, eftersom de inte har något att ta av.

Man kan inte säga om oss att vi hängivet vördar staten, men ändå är vi fanatiska etatister. Vi förväntar oss allt av staten, vi ålägger den allt och det är nästan så att vi kräver att det ska komma en rättstjänare och klia oss om vi blir bitna av en lus. Ett av våra nationella särdrag är en stark antipati mot myndigheter. Men ett lika tydligt drag i vår nationalkaraktär är en mystisk förvissning om att myndigheterna ska sköta allt och har gott om medel för det. Om en komet var på väg mot oss, skulle vi skrika på behöriga myndigheter. Om en drake krävde oss på tre jungfrur och tre ynglingar om dagen till mat, skulle det inte stiga fram någon hjälte som ville slåss mot draken, utan vi skulle vända oss till polisstationen. Låt dem som är kallade gripa in när tiggaren håller på att svälta ihjäl i diket. Låt regeringen vidta energiska mått och steg mot mössens härjningar i vårt vete. Låt Ministeriet för offentliga arbeten utan dröjsmål avlägsna den torra gren som hindrar trafiken på den statliga landsvägen mellan Vysoké Mýto och Domažlice. Att sparka ner nämnda gren i diket skulle vara en privat politisk handling som gick stick i stäv med vår inbitna etatism. Och ändå är varje börda som vi avlastar staten ett politiskt framsteg; ett uppsving för demokratin är bara tänkbar i form av medborgerlig autonomi. Ingenstans är det opolitiska i vårt liv så blottat som i självstyrets förfall.

Och i vår centralism, det är sant; men de två sakerna hör snarast ihop. Jag var nyligen på besök i en småstad. Där hade de just ett offentligt möte på torget om påvens nuntie. Men såvitt jag vet hade de aldrig haft något torgmöte om den lokala vattenledningen. Att syssla med politik i en småstad verkar innebära att man kokar om parlamentets soppor. Det innebär att man ger löften om en koalition i stället för löften om en bättre framtid för regionens landsvägar. Det betyder att man ropar efter tredje internationalen i stället för efter en andra brandspruta. All konkret politik är i första hand lokal; det verkar dock som om vi står på randen till ett oroväckande tillstånd, nämligen att landsbygden själ tynar bort. En så kallad medveten människa på landsbygden är någon som klagat på de små förhållandena och stönar av längtan till Prag. Det skulle vara en annan sak att polemisera mot vanföreställningen att Prag är en storstad; tack och lov är det inte så illa. Men det är illa att denna vanföreställning förlamar den regionala ambitionen. Att bo i en mindre stad, det är inte att leva fullt ut; här rinner det andliga livet liksom ut i sanden. Stanna till vid bokhandelns skyltfönster i en liten stad; det är synnerligen lärorikt. Det ser verkligen ut som om det själsliga tillståndet är väldigt dåligt på landsbygden; men frågan är om det är hopplöst. Om jag säger så här, jag är mindre orolig för Prags akuta fånigheter än för småstadens kroniska tröghet – helt enkelt därför att det i småstäderna och deras omgivande socknar bor tjugo gånger så många människor som i hela Prag inklusive Hostivař och Kobylisy. Om vi överhuvudtaget ska tänka på någon utveckling, så behövs det mycket mer av den i de små stadskärnorna med valvgångar och kupolförsedda torn än i Rudolfinum med omnejd. Och att höja livskvaliteten här – om inte det är en tillräckligt stor uppgift för människor för vilka politik inte bara innebär legitimitet på papperet, utan egen medverkan och egen erfarenhet, då må jag vara den onödige av skomakare som någonsin lämnat sin läst.

1. Ladislav Melhuba (1873–1918), österrikisk och tjeckisk läkare och politiker, ledamot av Böhmska lantdagen från 1908.

© Karin Eriksson och Aspekt förlag 2024